

Г. Г. Стельмашук

В'язання

В'ЯЗА́ННЯ – плетіння з ниток. Розрізняють В. ручне (гачком або спицями, голками, дротами) і машинне.

В. ручне гачком. Гачки були кістяні, дерев'яні, металеві, від 2-ї пол. 20 ст. – пластмасові. Для В. здавна використовують грубо прядені руками нитки або фабричні вовняні, лляні, бавовняні. За функціонал. призначенням ручне В. гачком розподіляється на три групи: 1) В. побут.-госп. речей (сітки, неводи, гамаки); 2) В. гачком художнє – мереживо; 3) В. ажур. одягу (блузи, сукні, жакети, головні убори), компонентів вбрання (пояси, комірці, манжети), а також сумок.

Гене́за В. побут.-госп. речей в українців сягає істор. глибин. Гачки для плетіння виявлені в Україні серед речових знахідок трипіл. культури. У давнину гачком плели неводи. Давня укр. назва сплетеного гачком невода – «мережа», звідси й «мережити». Художнє В. відоме в Україні-Русі у 10–11 ст. Археол. дані свідчать, що у княжу добу жінки плели очіпки – «волосники» у вигляді густої сітки із золотих або сріб. ниток. Таку сітку-очіпок знайдено археологами у Львові. Із літопис. джерел відомо, що в 11 ст. ченці Києво-Печер. лаври в'язали головні убори (клобуки). Золоте і срібне мереживо застосовували в Україні і в наступні часи. Особливо воно було поширене у 16 ст. для оздоблення одягу знаті. У 17–18 ст. виготовленим зі сріб. або золотої ниток мереживом прикрашали одяг укр. вельможі, козац. старшини, знатні жінки. Зразки мережив руч. роботи 18 ст., в'язаних із золотих, сріб., вовняних, шовкових ниток, признач. для оздоблення жін. суконь, зберігаються у Харків. істор. музеї. В актах 1705 у майні, конфісков. в Охтир. полковника Івана і його сина Данила, разом з ін. речами були спідниці-саяни, облямовані нім. мереживом із золотої та сріб. ниток. Широке побутування в'язаних речей засвідчують музейні експонати 19–20 ст. Виплетеними смугами мережива прикрашали, як і в попередні століття, краї рушників, скатертей, покривал. Мереживом і далі оздоблювали очіпки, хустки, подоли сорочок, фартухів, комірці, низ рукавів, носові хустинки. Давнішими елементами композицій з мережива були стовпчики, сітка, ромбоподібні мотиви, найхарактерніші з яких – ромб, «павучки», «квіточки», трикутники, свастика, насіння плодів. Поступово значення цих символів стерлося у пам'яті народу, давні символи збагатилися додатк. елементами

(листочками, квітами, гачками). Схематичні давні геометризмов. знаки перетворилися на стилізовані або реалістично трактовані галузки, троянди, волошки. Символічні зображення на в'язаних серветках, скатертках, рушниках із християн. символікою свідчать про їхнє оберегове або ритуал. призначення. Ажурні мереживні речі віддавали часто у церкви, для використання їх в інтер'єрі та реліг. дійствах. Мережані узорні вироби позначені характер. локал. особливостями. Залежно від місц. традицій речі інтер'єр. призначення, рушники, скатертки оздоблювали вузькою чи широкою каймою, яку викінчували гострими зубцями або робили їх овальними (якщо мереживом викінчували низ виробу). На Бойківщині край рушника обмережували у вигляді ажур. прозорої сітки, на якій komponували геом. рослин. орнамент, утворений із розміщених у ряд шестипелюсткових квітів з листочками. На Волині краї рушника прикрашали мереживом, а на рушнику, відступивши від краю 15–20 см, вишивали хрестиком чорними нитками орнам. смугу, утворену з восьмипелюсткових зірок або восьмипелюсткових квітів, шир. 12–15 см, що імітувала мереживо. У центр. обл. України рушники на вузьких кінцях оздоблювали смугою мережива шир. 10–15 см, укладаючи орнамент із ромбоподіб. мотивів або геометризмов. квітів. На Полтавщині оздоблювали мереживом не тільки по краях, але й по всьому полотнищу, вставляючи сплетену тасьму шир. 15–30 см, орнаментовану великими рослин. мотивами. Найчастіше в композиціях вставок домінують троянди з галузками і пуп'янками, калина, виноградна лоза з листям і гронами винограду, дубове листя з жолудями. На Черкащині та півдні Київщини у мережаних вставках на рушниках використовують орнітоморфні мотиви («голуби», «півники», «лебеді»), які виразно «читаються» на прозорій сітці. На Чернігівщині і Слобожанщині майже вся площа рушника виконана мереживом. Скатертки на більшості тер. України декорували мереживом з усіх сторін. На Закарпатті, Бойківщині мережану смугу вставляли вздовж скатертки, вона з'єднувала два її полотнища; мереживом прикрашали вузькі краї скатертки. Ажурні покривала, скатертки іноді виготовляли із задалегідь виплетених квадратів, а в деяких місцевостях – із рельєф. розет.

В. спицями (дротами, голками) було поширене у 19 ст. Музейні колекції засвідчують широке побутування в'язаного одягу у 20 ст. Як правило, в'язані вироби – безрукавки, жакети, пальта-свитки оздоблювали традиційно кольоровими китицями, крученим шнуром, аплікацією; довгі гуцул. шарпетки (капчурі) декорували у верх. частині або по всій довжині складним геом. орнаментом.

В УРСР в'язані вироби створювали нар. майстри, значна частина з яких працювала в системах «Укрхудожпрому», СХУ. Художні зразки зберігаються в Музеї нар. архітектури та побуту, МУНДМ, МЕХП та ін.

Машинне В. – виготовлення трикотаж. полотна, вироби з нього. У машин. В. зв'язок між петлями та їхнє взаємне розташування визначаються видом переплетення. Осн. способи В.: поперечно- та основов'язальне. При першому суціль. нитка послідовно згинається у петлі

одного петел. ряду, який, з'єднуючись із попереднім, утворює трикотажне полотно. При другому петел. ряд утворюється системою ниток (основою), що прокладаються одночасно на всі працюючі голки машини (петлі послідовно переходять з ряду в ряд). В'язал. машини бувають одинарні та двійні, із крючковими, язичковими, пазовими голками – залежно від виду голок; за формою голошень – плоскі і круглі. Осн. групи в'язал. машин: панчіш. виробництва (кругло- і плоскопанчішні), для вироблення білизни, верх. трикотажу, рукавиць. У кожній групі є машини різних типів і призначення, зокрема беретні, корсетні, для вироблення штуч. хутра. Продуктивність в'язал. машин сягає 2 млн петель за хв. У техніці В. на в'язал. мережив. машинах створюються мереживні тканини, мереживо. На Львів. трикотаж. ф-ці «Промінь» в експерим. цеху створювалися сучасні жін. моделі за нар. мотивами. Провідні художники – В. Лукач, Л. Мельникова.

Рекомендована література

1. Старинная одежда и принадлежности домашнего быта слобожан: Харьков. сб. Вып. 1. Х., 1902;
2. Андреева З. Ф., Сорокина М. М. Вяжите сами. К., 1982;
3. Стельмашук Г. В'язання. Мереживо // Народні художні промисли УРСР. К., 1986;
4. Захарчук-Чугай Р. В. Художні тканини, в'язання і мережево // Антонович Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво. Л., 1992;
5. Кульська-Кравченко Н. М. Техніка в'язання крючком. К., 1997;
6. Стельмашук Г. Українське мереживо як вид декоративно-ужиткового мистецтва // Вісн. Львів. АМ. 1997. Вип. 8.

Бібліографічний опис:

В'язання / Г. Г. Стельмашук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-27880>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).